

WACHTPOSTEN 20 EN 21

Jan Schurgers

In het vorige Sjtiegelke (nr. 54, p. 22-27) kwamen de wachtposten 18 en 19 gelegen langs de spoorlijn Houthem-St. Gerlach/Valkenburg ter sprake. In dit artikel gaat de aandacht uit naar de wachtposten 20 en 21, langs het baanvak Houthem-St. Gerlach/Meerssen.

Wachtpost 20

Vermoedelijk staat er al in 1853, als de spoorlijn Maastricht-Aken geopend wordt, aan de Stationsweg in Houthem een gebouw dat dienst doet als wachterswoning. Daarin woont de baanwachter die de overweg zo goed mogelijk beveiligd, zonder veel hulpmiddelen. Slechts sporadisch passeert er een trein. In 1890 wordt het officieel als stationsgebouw in gebruik genomen (1) en uitgebreid aan beide zijkanten. In 1897 gaat de spoorlijn van de Belgische eigenaar over in de Nederlandse handen van de SS (Staatsspoorwegen).

Gezicht op de achterzijde van de wachterswoning wachtpost 20 (ca. 1898-1903) langs de eensporige lijn Maastricht-Aken (foto: archief Heemkundevereniging)

Al snel daarna ontstaan er plannen om naast de wachtpost een station te bouwen. Het gebruik van de trein groeit door de opkomst van het toerisme in Zuid-Limburg en dus ook in Houthem-St. Gerlach. De benodigde gronden worden aangekocht en in 1903 is het zover.

Tijdens de vergadering van de Tweede Kamer op 23 december 1902 over de Staatsbegroting 1903, betuigt de Heer Harm Smeenge (1852-1935), van 1886 tot 1918 Tweede Kamerlid namens het district Meppel, dank aan de minister voor het tot stand komen van een halte-verbetering op de stopplaats St. Gerlach bij het station in Houthem. Met genoegen constateert hij dat de bestaande abri zal worden vervangen door een halte-gebouw met wachtkamers, bureaus en ruimte voor bagage. Het is een markant gebouw geworden, waarin veel hout op een speelse manier is verwerkt en daardoor een beetje Oostenrijks aandoet.

Foto stoomlocomotief, wachtpost, halte 1903 (foto: archief Heemkundevereniging)

De ontwerper krijgt er veel waardering voor en in de volksmond wordt gefluisterd dat de uitvoerder familie is van de opdrachtgever en een houthandel heeft.

Halteplaats St. Gerlach krijgt meer bevoegdheden en een eigen stationschef. De eerste is Arnold Priem (1873-1947), die gehuwd is met Maria Meijers (1873-1939) (2). Hij komt op 27 juni 1903 naar Houthem, woont in de Grootestraat, nu St. Gerlach 10, en vertrekt weer op 13 februari 1909. Cornelis Johannes Stams (1883-1966), getrouwd met Maria Wilhelmina van Iersel volgt hem op. Wie in de jaren daarna stationschef zijn geweest en de wachtpost 20 hebben bewoond is niet bekend. Wel dat er in 1938 een verbouwing van het station plaatsvindt, die helaas iets van de grandeur van het houten gebouw verloren doet gaan.

Wachtpost 20 en stationsgebouw (foto: archief Heemkundevereniging)

Wachtpost 20, ca. 1970 (foto: archief Heemkundevereniging)

- Martens

Al voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog wordt wachtpost 20 bewoond door het gezin Martens-Damen. Hendrikus Martens (1897-1974) is afkomstig uit Budel, woont enkele jaren in Hoensbroek en vestigt zich daarna met zijn vrouw Gertruda Damen (1900-1997) in de wachtpost. Ze krijgen zes kinderen, drie meisjes en drie jongens, waarvan er een - slechts 2 weken oud - in 1933 overlijdt. De vierde in de rij, Walter, overkomt op 8-jarige leeftijd op 27 juni 1940 een

noodlottig ongeval. De oorlog is dan pas zes weken oud en de eerste schermutselingen zijn achter de rug. De avond tevoren is door een groep jongens een vliegtuigbom gevonden op een akker ten noorden van Houthem. Walter wil die samen met een vriendje wel eens van dichtbij gaan bekijken. Al spelend moeten ze het projectiel hebben aangeraakt, wat een heftige explosie tot gevolg heeft. Walter is op slag dood en zijn vriendje Frans Pluymen overlijdt de volgende dag. Het voorval veroorzaakt binnen het gezin een grote wond die nooit zal helen en waarover vrijwel nooit gesproken zal worden (3).

In 1948 worden de blokwachters van het station vervangen door stations-beambten waardoor de blokwachters Houben, Martens en Ummels, die afkomstig is van Meerssen, een cursus moeten gaan volgen in Utrecht. Ze slagen glansrijk en zwaaien daarna met harde hand en in schitterende uniformen gestoken, de scepter op het stationsemplacement.

Willem Martens en zijn vrouw Gertruda in de woonkamer van wachtpost 20 tijdens een potje dammen (foto: archief familie Martens)

Het gezin Martens woont in de wachtpost tot 1960 en verhuist dan naar het St. Gerlachplein 20. Dochter Thea (1941-2016) trouwt in 1959 met Wiel Smeets (1933-2010) uit Valkenburg en het jonge paar bewoont enkele maanden de wachtpost. Op 14 november verhuizen ze naar de Pastoor Sartonstraat 5A in Valkenburg en zij krijgen later vijf kinderen. Dochter Mia Martens (1924) trouwt met Sijr Hendriks (1915-1991), die bij de Nederlandse spoorwegen werkzaam is geweest als huisschilder. En dochter Toos (1927-2018) treedt in het huwelijk met Pierre Smeets (1923-2007) uit Schin op Geul die ook werkzaam is bij de Spoorwegen, maar geen familie is van zijn zwager Wiel Smeets. De oudste zoon Jacques Martens (1923-1995) tenslotte huwt Lenie Jeuken (1928-1997) en verhuist naar Noord-Limburg, waar hij als politiemann regelmatig van woonplaats wisselt.

Familie Martens rond 1961 (foto: archief familie Martens)
 Achterste rij v.l.n.r. Toos Smeets-Martens, Pierre Smeets, Thea Smeets-Martens, Wiel Smeets
 Middelste rij v.l.n.r. Mia Hendriks-Martens, Hendrikus Martens (stationschef), Gertruda Martens-Damen, Lenie Martens-Jeuken, Jacques Martens, Henk Martens
 Voorste rij v.l.n.r. Ria Smeets, Truus Smeets, Gera Martens.

- Houben

Een van de bekendste stationschefs is zeker Pierre Houben (1895-1985) geweest, hoewel hij niet in de wachtpost heeft gewoond, maar onder aan de Van Caldenborghsweg een huis bouwt. Hij voert zijn functie uit tot mei 1956 als hij met pensioen gaat. Bij zijn afscheid spreken meerdere collega's, waaronder de

stationschef van Valkenburg, de heer Pijl, woorden van dank en waardering uit voor de prettige en collegiale samenwerking. Mevrouw Houben ontvangt een mooi boeket bloemen, terwijl Pierre Houben een envelop met inhoud wordt aangeboden. Hij is daarna nog jarenlang actief bij verschillende verenigingen in Houthem en ontvangt in 1976 een Koninklijke Onderscheiding. Hij overlijdt op 24 juli 1985 en is dan negentig jaar oud (4).

Wethouder Sjo Schurgers speldt Pierre Houben in 1976 de zilveren medaille verbonden aan de orde van Oranje-Nassau op (foto: archief Heemkundevereniging)

- Laatste bewoners

Op 25 oktober 1960 neemt stationschef Adriaan Beving (1917-2007) zijn intrek in de wachtpost, samen met zijn vrouw Maria Didden (1921-2011) en hun drie kinderen Beb, Hanny en Ineke. Hij voert zijn functie uit tot 4 november 1963 en verhuist dan naar de Van Peltstraat 52.

De laatste bewoner van de wachtpost is Antonius Weijn (1924-2001). Nadat het huis drie maanden heeft leeg gelegen neemt hij er op 3 februari 1964 zijn intrek. Hij is afkomstig van de Steenstraat in Valkenburg en is gehuwd met Martha Colaris (1926-2004). Het gezin woont er meer dan zeven jaar en vertrekt op 2 juni 1971 naar de Asterstraat 8 in Broekhem. Kort daarop wordt wachtpost 20 afgebroken en ontstaat er een lege plek naast het station, die nu als fietsenstalling dienst doet.

En steeds zijn het spoorwegbeambten die het huis bewonen, net zoals in wachtpost 21. Ze zijn baanwachter, onderhoudsmonteur, controleur van de wissels en installaties en houden het baanvak veilig. Het betekent ook dat ze regelmatig met hun gezin moeten verhuizen, vanwege de overplaatsing naar een ander werkterrein. Vandaar de soms korte verblijven in de wachtposten.

- Kostgangers

In de periode na de Tweede Wereldoorlog vinden regelmatig ook kostgangers onderdak in de wachtpost, meestal eveneens voor korte tijd. Zo verblijft Hubertus Vincentius Jansen er van 2 juli 1948 tot 8 november van dat jaar. Hij is afkomstig van Venray en vertrekt naar Eygelshoven. Meestal zijn ze ook werkzaam bij de Nederlandse Spoorwegen en wachten ze op een definitieve standplaats of vertrekken weer als een bepaalde klus is geklaard. Zo verblijft Henricus Sleven afkomstig uit Maasniel er van 30 januari 1950 tot 11 juli van dat jaar en gaat dan weer terug naar Maasniel. Gerardus van Hoof afkomstig uit 's-Gravenhage verblijft er in 1950 bijna zes maanden en vertrekt dan naar Nuth. Cornelis Kat woont ruim vier jaar in de wachtpost. Hij komt op 2 januari 1952 vanuit Heerlen, vertrekt pas weer op 22 mei 1956 en gaat dan naar de Bogaardlaan in Valkenburg, waar hij een hotel begint. Joseph van Ulft komt van Krabbendijke en woont in de wachtpost als kostganger van 17 augustus 1957 tot 1 maart 1958 en gaat dan in Klimmen wonen. De laatste kostganger is Cornelis Ultee, die er verblijft van 16 juli 1962 tot 4 januari 1963. Hij is van Woerden afkomstig en keert daar ook weer naar terug.

Wachtpost 21

De wachtpost 21 lag aan de onbewaakte overweg aan de Stevensweg in Vroenhof, meteen langs de spoorbaan, die vlak langs het huis liep. Deze wordt in gebruik genomen in 1890 (?). Met ingang van 1 januari 1906 wordt de naam gewijzigd in halte Vroenhof om verwarring met de halte St. Gerlach aan de Stationsweg te voorkomen. Deze gaat dan halte Houthem-St. Gerlach heten. (5)

Wachtpost 21 (foto: archief Hub Bertrand)

De wachtpost is tevens stopplaats voor de treinen en de overweg is niet altijd onbewaakt geweest. Die wordt beveiligd door slagbomen die bediend worden door de baanwachter. Boeren die de omliggende akkers bewerken en die hun waren gaan verkopen op de markt in Maastricht maken er gebruik van. Als er gestopt moet worden waarschuwen de passagiers de conducteur en moeten er mensen met de trein mee, dan wordt er een rode vlag uitgestoken.

- Kockelmans

Een van de eerste bewoners in wachtpost 21 moet de familie Kockelmans zijn geweest, afkomstig uit Wijlre. De in Wittem geboren Laurens Kockelmans (1858-1931) getrouwd met Maria Rekkó (1856-1927) is spoorwegwachter/haltechef in Vroenhof. Het echtpaar krijgt vijf kinderen, waarvan de oudste in 1891 in Wijlre geboren is. Vanaf 1894 worden de andere vier in Houthem geboren. Zoon Jos weet zich later nog te herinneren dat zijn vader 1 gulden per dag verdiende en daar zeer tevreden over was.

In 1928 wordt het perron opgeruimd. Er stoppen geen treinen meer en pas vanaf dan is de overweg onbewaakt en wordt beveiligd door een rinkelende bel en knipperende waarschuwingslichten, wanneer er een trein nadert. Dat opruimen gaat niet zonder slag of stoot. Bij de werkzaamheden wordt een bulldozer gebruikt die een 20-aderige kabel losrukt, ten gevolge waarvan de verbinding tussen Maastricht en Valkenburg wordt uitgeschakeld en de treinen danige vertraging ondervinden. Een viertal technici heeft het euvel echter, na enkele uren hard werken, weer verholpen (6).

- Hermans

Al voor de Tweede Wereldoorlog wordt het huis bewoond door de familie Hermans-Lemmens, die afkomstig is van Geulle.

Ze krijgen acht kinderen, die een voor een het huis verlaten bij hun huwelijk. Een van hen is Louis (1917-2005), die huwt met Dora Genders (1921-1997) en als muzikant van 1930 tot 1955 lid is van fanfare St. Gerlach en later van het Houthem's Muziekcors. Hij is ook lid van de fanfare St. Joseph in Broekhem. Zijn ouders vertrekken op 13 augustus 1949 naar Elsloo en worden opgevolgd door Everhard A. Beekhuizen, die afkomstig is van Beesel. Hij woont er meer dan vijf jaar en op 16 oktober 1954 vertrekt hij naar Meerssen.

Vader Louis Hermans (foto: archief Heemkunde-
vereniging)

Op dat moment neemt Corrie van den Bosch, afkomstig uit Rotterdam, haar intrek in wachtpost 21 waarschijnlijk samen met haar echtgenoot Dirk Ariese, die afkomstig is uit Amersfoort. Corrie verlaat de woning echter alweer op 5 augustus 1955, terwijl Dirk er blijft wonen tot 12 februari 1957, als hij naar Wijlre vertrekt. Zes weken later verhuist Julius Bidlot vanuit Heerlen naar de wachtpost. Hij blijft er tot 27 februari 1962 en vertrekt dan naar Schaesberg.

Op 18 juni van dat jaar neemt het gezin van Gèr Dolmans (1937-2008) hun intrek in het huis. Gèr en zijn echtgenote Tiny Senders (1940) met hun 2 zonen, Wim en Jo, komen vanuit de Kattebeekstraat 61 in Broekhem, waar zij - i.v.m. een interne verbouwing van wachtpost 21 - een halfjaar bij familie inwoonden. Na 4 jaar verhuizen zij op 3 juni 1966 naar de Van Peltstraat 32 in Houthem.

Gèr Dolmans op de overweg bij wachtpost 21 (foto: fotoboek fam. Dolmans)

Tiny Dolmans-Senders in huiskamer wachtpost 21 (foto: fotoboek fam. Dolmans)

- Laatste bewoners

Diezelfde dag betreft het gezin Bertrand de woning. Jan Bertrand (1925-2000) is in Schin op Geul geboren in een van de zes huizen in het blok langs de spoorbaan richting Opscheumer, in de straat die nu Langs de Ling wordt genoemd. De woningen zijn gebouwd door de Nederlandse Spoorwegen.

De vader van Jan is spoorwegmedewerker en overkomt tijdens het onkruid verdelgen langs de spoorbaan een zwaar ongeluk. De vloeistof in het reservoir op zijn rug vliegt in brand. Hij wordt zwaargewond naar het ziekenhuis in Maastricht gebracht, waar hij kort daarop overlijdt.

Wachtpost 21 in een winterafereel (foto: archief Hub Bertrand)

Ook Jan is opgeleid als onderhoudsmonteur en ploegbaas en verhuist in 1966 met zijn gezin vanuit de Neerhem naar de wachtpost aan de Stevensweg. Hij is gehuwd met Lily Ortmans (1927-2016), dochter van de kantonnier in Etenaken en ze hebben twee zonen, Hub (1950) en Sjo (1951).

Wachtpost 21 met op de voorgrond Lily Bertrand-Ortmans (foto: archief Hub Bertrand)

Jan Bertrand en zijn vrouw Lily in de keuken van wachtpost 21, 1967 (foto: archief Hub Bertrand)

Jan, ook wel Sjeng genoemd, heeft van 1948 tot 1949 als dienstplichtig soldaat een jaar doorgebracht in Nederlands-Indië en huwt kort na zijn terugkeer. Over zijn verblijf daar heeft hij later niet veel losgelaten, ook al vroegen zijn zonen er af en toe naar.

In die tijd is het nog mogelijk dat de machinist van de toen bekende “Blauwe Engel” vaart mindert bij wachtpost 21, de koffiekant van een paal grist in het voorbijgaan en die weer netjes terugzet op zijn terugreis.

Het gezin Bertrand blijft er wonen tot 28 november 1969 en vertrekt dan naar de Baanweg 1, de woning boven het station in Schin op Geul. Het jaar daarop wordt wachtpost 21 afgebroken, evenals de wachtposten 18, 19 en 20 langs het baanvak Houthem-Valkenburg. Het wordt stil langs de baan. In ieder geval stiller dan het was. De wachthuisjes zijn er niet meer. De bewoners zijn vertrokken. En na verloop van tijd worden de fundamente overwoekerd door begroeiing, door onkruid en gras. De groentetuintjes worden opgenomen in het geheel van de natuur rondom of bedekt met asfalt en trottoirtegels. Als je het niet weet, lijkt het alsof er nooit een huis gestaan heeft met daarin menselijke beweging en stemmen van kinderen. Het gefluit van blinkende locomotieven en de uitstoot van donkere rookwolken in de omgeving. Lang vervlogen nu. Want ook de treinen zijn stiller geworden en suizen nu vrijwel geluidloos langs de plekken waar ooit spoorwegbeambten met hun gezinnen woonden, hun werk deden en er hun geld verdienden.

Bronnen

- (1) Jos Biolders “Houthem en het NS-station”, 't Sjtiegelke, jrg. 13, nr. 2, 2006, p. 17-20
- (2) Fons Heijnsens ““Stationchef” Arnold Priem op Ansichtkaart uit het jaar 1903”, 't Sjtiegelke, jrg. 17, nr. 1, 2010, p. 10-16
- (3) Jan Schurgers “Vier oorlogsslachtoffers in Houthem”, Kijk op Valkenburg nr. 2, 2014, p. 28-29
- (4) “Afscheid stationschef P. Houben”, Land van Valkenburg 18-5-1956
- (5) [“Namen van haltes gewijzigd”], Nederlandsche Staatscourant, 6-12-1905
- (6) “Onbewaakte overweg te Houthem: Wachtpost 21”, Land van Valkenburg 30-10-1953
- Bidprentjesverzameling op www.houthem.info/pages/bidprentjes-houthem
- Artikelenbestand op www.houthem.info
- Woningkaarten gemeente Valkenburg-Houthem

Met dank aan Corrie Bakker-Smeets, Truus Smeets, Hub Bertrand, Jacky Heusschen, Tiny Dolmans-Senders, Fons Heijnsens.